

Л.В. Гнилицька,
канд. екон. наук, доцент,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Обліково-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності

У статті досліджуються сучасні проблеми організації обліково-аналітичного забезпечення як складової частини системи економічної безпеки вітчизняних підприємств. Розглядаються основні напрями здійснення обліково-аналітичного забезпечення, його зміст та функціональні складові.

В статье исследуются современные проблемы организации учетно-аналитического обеспечения как составной части системы экономической безопасности отечественных предприятий. Рассматриваются основные направления осуществления учетно-аналитического обеспечения, его содержание и функциональные составляющие.

The article examines modern issues as regards accounting and analytical provision organization as a constituent part of domestic enterprise economic security system. The article discloses the main directions of accounting and analytical provision, its content and functional components.

Ключові слова

Обліково-аналітичне забезпечення, система економічної безпеки підприємств, напрями здійснення обліково-аналітичного забезпечення, зміст та складові обліково-аналітичного забезпечення.

Постановка проблеми

В сучасних умовах господарювання організація економічної безпеки на вітчизняних підприємствах потребує системного підходу. На думку провідних вчених, що займаються проблемами безпеки вітчизняних підприємств, під системою безпеки суб'єктів господарювання слід розуміти інтеграцію теоретичних підходів і практичних дій, які забезпечують максимально повний захист від усіх видів загроз та небезпек їх діяльності [1; 2; 3].

Разом з тим, підтримання економічної безпеки підприємства є одним із напрямів його діяльності. Тому вважаємо, що під системою економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності слід також розуміти форму організації діяльності суб'єктів безпеки в структурі підприємства, яка спрямована на захист його економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз.

У свою чергу, система забезпечення безпеки підприємства – це цільова підсистема управління організацією, що включає сукупність методик, процесів і ресурсів, які необхідні для здійснення контролю безпеки на основі політики в сфері безпеки. Система забезпечення економічної безпеки ефективна, коли нею відповідним чином керують, підтримують її стабільне функціонування на всіх рівнях, з метою упередження (недопущення) прорахунків в управлінні сталим розвитком підприємства, витоку конфіденційної економічної інформації, порушення комерційної таємниці, економічні диверсії тощо.

Традиційно система забезпечення економічної безпеки включає інформаційне, правове, технологічне, технічне, кадрове забезпечення, що дає можливість всебічно управляти цією системою (рис. 1).

Рис. 1. Основні складові забезпечення функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання

Розкриття змісту цих складових дозволить забезпечити оптимальне функціонування всієї системи економічної безпеки на підприємстві.

Інформаційне забезпечення передбачає збирання інформації про чинники зовнішнього та внутрішнього середовища з метою формування стратегії та тактики протидії загрозам діяльності підприємства та його сталому розвитку.

Обліково-аналітичне забезпечення передбачає узагальнення, аналіз та оцінку інформації, яка дає змогу визначити критерії, рівень, стан та показники економічної безпеки власного підприємства чи його потенційних партнерів, діяльність яких може вплинути на стан безпеки підприємства.

Психологічне забезпечення передбачає використання досягнень сучасної психологічної науки при психологічному відборі та підборі персоналу, визначенні психологічних чинників формування негативного відношення персоналу до своєї діяльності, психологічному супроводженні діяльності фахівців по забезпеченню безпеки на підприємстві.

Кадрове забезпечення передбачає політику підприємства щодо визначення професійних навичок у фахівців, що безпосередньо забезпечують його безпеку.

Організаційне забезпечення полягає у визначенні організаційних структур існування як самої системи економічної безпеки на підприємстві, так і організаційних форм, які забезпечуватимуть діяльність суб'єктів безпеки.

Правове забезпечення передбачає формування правових підстав для діяльності суб'єктів забезпечення безпеки на підприємстві.

Управлінське забезпечення полягає в організації оптимального управління системою безпеки з урахуванням особливостей діяльності її суб'єктів у структурі загального управління підприємством.

Технічне забезпечення передбачає формування сучасної матеріально-технічної бази, необхідної для виконання функціональних обов'язків персоналу по забезпеченню безпеки на підприємстві.

Технологічне забезпечення – це використання різноманітних технік та технологій, у тому числі спеціальних, при забезпеченні безпеки суб'єктів господарювання.

Фінансове забезпечення передбачає наявність коштів, які спрямовуються на організацію та забезпечення функціонування системи економічної безпеки на підприємстві та її суб'єктів забезпечення.

Навчальне забезпечення передбачає організацію постійного навчання (підвищення кваліфікації) суб'єктів забезпечення безпеки з метою якісного виконання своїх функціональних обов'язків по здійсненню заходів з безпеки на підприємстві.

Спеціальне забезпечення передбачає формування адміністративного ресурсу, важелів впливу на зовнішнє середовище з метою забезпечення безпеки на підприємстві при його сталому розвитку.

Науково-дослідне забезпечення формується шляхом здійснення прикладних досліджень на підприємстві щодо ефективності функціонування системи економічної безпеки і суб'єктів її забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання та характеристик окремих його складових присвячено немало праць таких вчених, як О. Кириченко, І. Белоусова, А. Козаченко, О. Ляшенко, О. Захаров, С. Єрохін, Л. Шемаєва тощо. Разом з тим, аналіз наукових публікацій дозволяє констатувати той факт, що в сучасних розробках теорії та методології забезпечення економічної безпеки підприємств існує низка не вирішених питань.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

Однією з основних складових ~~забезпечення~~ функціонування системи економічної безпеки підприємства є його обліково-аналітичне забезпечення. З одного боку, обліково-аналітичне забезпечення є інформаційною основою для здійснення моніторингу оцінки стану та рівня забезпечення економічної безпеки підприємства, а з іншого – специфічним видом професійної діяльності в галузі безпеки, який безпосередньо впливає на її забезпечення.

Обліково-аналітичне забезпечення полягає у професійно організованій діяльності аналітиків з фінансово-економічної безпеки, спрямованої на узагальнення, аналіз та оцінку інформації, яка дає змогу визначити критерії, рівень, стан і показники економічної безпеки власного підприємства та його потенційних партнерів. Та незважаючи на всю важливість цієї складової у забезпе-

Держава та суб'єкти підприємництва: актуальні виклики та економічна безпека

ченні економічної безпеки підприємства, системних наукових досліджень щодо методик та технологій збирання та обробки обліково-аналітичної інформації у системі економічної безпеки вітчизняних підприємств поки не здійснено.

Формулювання цілей статті

Метою даного дослідження є висвітлення основних проблем щодо організації обліково-аналітичного забезпечення в системі економічної безпеки підприємств, визначення його змісту та функціональних складових.

Виклад основного матеріалу дослідження

Аналіз останніх досліджень дає нам змогу визначити основні напрями здійснення обліково-аналітичного забезпечення на рівні держава – регіон – суб'єкт господарської діяльності (рис. 2). Кожен з цих рівнів має свої специфічні організаційно-правові особливості здійснення.

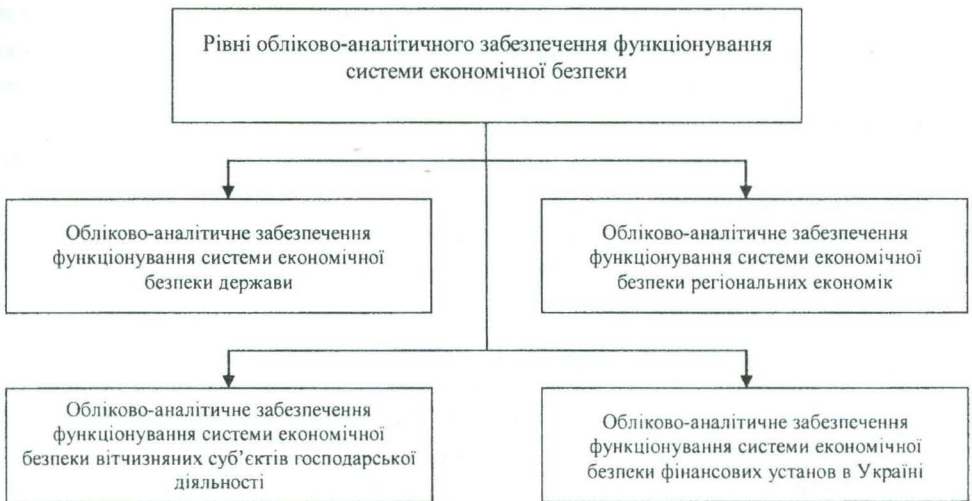

Рис. 2. Рівні обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки

Об'єктом нашого дослідження є обліково-аналітичне забезпечення (ОАЗ) функціонування системи економічної безпеки на вітчизняних підприємствах.

Метою здійснення обліково-аналітичного забезпечення є отримання фінансової та не фінансової інформації, необхідної для визначення індикаторів та критеріїв оцінки стану економічної безпеки, як власного підприємства, так і його можливих партнерів, розробки заходів по недопущенню (упередженню) внутрішніх і зовнішніх загроз сталому розвитку діяльності підприємства.

Результатом здійснення обліково-аналітичного забезпечення є діагностика фінансово-господарського стану підприємства, оцінка рівня його економічної безпеки та впровадження заходів боротьби з негативним впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Виходячи з цього, ми можемо визначити основні напрями здійснення ОАЗ в системі економічної безпеки підприємств:

- діагностика фінансово-господарського стану підприємства з метою вчасного виявлення його неспроможності;

- оцінка стану та рівня економічної безпеки власного підприємства;
- оцінка стану безпеки та надійності потенційних партнерів підприємства;
- оцінка стану безпеки та визначення стратегії діяльності на ринку конкурентів;
- збереження і примноження матеріальної та фінансової бази підприємства, раціонального й ефективного використання ресурсів підприємства;
- підвищення конкурентоспроможності продукції, що виготовляється;
- управління доходами та витратами підприємства з метою забезпечення постійного зростання прибутку;
- максимально повне інформаційне забезпечення економічної діяльності підприємства в цілому та окремих функціональних підрозділів та збереження комерційної таємниці;
- сприяння гармонізації інтересів підприємства в цілому як юридичної особи та окремих співробітників як фізичних осіб.

Змістом обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки є діяльність спеціально підготовлених фахівців – аналітиків з фінансово-економічної безпеки, які повинні володіти знаннями з фінансового та управлінського обліку, фінансового менеджменту, аналізу й безпеки.

Об'єктом діяльності аналітиків з фінансово-економічної безпеки є здійснення оцінки функціонування або стану системи економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності з використанням методів фінансового й управлінського аналізу, бухгалтерського обліку, а також спеціальних методів забезпечення його фінансово-економічної безпеки.

Предметом діяльності аналітиків з фінансово-економічної безпеки є встановлення індикаторів та критеріїв оцінки рівня й стану економічної безпеки підприємства, визначення економічної надійності окремих його партнерів, розробка важелів гармонізації економічних й соціальних відносин з зовнішніми та внутрішніми суб'єктами діяльності з метою недопущення виникненню загроз, що впливають на економічну безпеку підприємства.

Оскільки обліково-аналітичне забезпечення є специфічним видом професійної діяльності в галузі безпеки, воно повинне характеризуватися інформаційною базою, методикою та технологіями досліджень, засобами й принципами здійснення цих досліджень, формами організації.

Інформаційною базою ОАЗ є обліково-аналітична інформація, яка формується в результаті фінансово-господарської діяльності підприємства і відображає її стан. При цьому, під обліково-аналітичною інформацією слід розуміти економічні відомості про осіб, факти, явища та процеси, що відбуваються у будь-якому господарюючому суб'єкті, отримані в результаті обліку, аналізу і синтезу.

Оскільки обліково-аналітична інформація є інформаційним ресурсом управління системою економічної безпеки підприємства, вона утворюється в процесі реалізації трьох функцій управління: обліку, аналізу та синтезу. При цьому облік є базою для аналізу, а результати аналізу, у свою чергу, служать підставою для проведення синтезу та подання відомостей потенційному користувачеві цієї інформації.

Держава та суб'єкти підприємництва: актуальні виклики та економічна безпека

У сучасній економічній літературі характеристика категорії «обліково-аналітична інформація» у системі економічної безпеки підприємства розкривається, головним чином, через зміст понять «облікова інформація» і «аналітична інформація», що використовуються в оперативному та бухгалтерському обліку, а також аналізі фінансово-господарської діяльності.

Розкриємо економічний зміст зазначених категорій та їх призначення в процесі підготовки обліково-аналітичної інформації у вигляді структурно-логічної схеми, наведеної на рис. 3.

Рис. 3. Рівні формування обліково-аналітичної інформації

Оперативний облік використовується для спостереження і контролю за окремими операціями та процесами на найважливіших ділянках господарської

діяльності з метою керівництва ними в міру їх здійснення. Зокрема, за допомогою оперативного обліку здійснюється контроль за виконанням договорів поставки товарно-матеріальних цінностей, використанням робочого часу, обладнання і техніки, випуском та реалізацією продукції тощо [4].

Відмінною особливістю оперативного обліку є оперативність отримання інформації, що є дуже важливим для системи економічної безпеки, адже впливати на зміни у господарських процесах можливо лише володіючи своєчасною інформацією. Крім цього, даний вид обліку передбачає вимірювання операцій та процесів натуральними показниками, що робить інформацію оперативного обліку корисною при оцінці рівня та стану економічної безпеки не лише власного підприємства але й його можливих партнерів.

Бухгалтерський облік фіксує і накопичує всебічну синтетичну облікову інформацію про діяльність господарюючого суб'єкта і його підрозділів за певний період часу. Згідно з положеннями бухгалтерського обліку, облікова інформація являє собою інформацію про стан, структуру та рух майна організації і джерела його утворення, господарські процеси, результати фінансової та виробничо-господарської діяльності організації [5].

У залежності від вимог, що висуваються до облікової інформації, вона може володіти різними комбінаціями притаманних їй властивостей і відрізнятися характерними особливостями. Зокрема, в системі економічної безпеки підприємства найбільш важливим є розмежування облікової інформації по відношенню до її відкритості та основних користувачів на інформацію фінансового обліку та інформацію управлінського обліку (як це показано на рис. 4). Такий поділ викликаний, у першу чергу, посиленням вимог щодо забезпечення збереження комерційної таємниці діяльності підприємства. Дані управлінського обліку носять закритий характер не лише для зовнішніх користувачів інформації, але й для персоналу самого підприємства, який не має прямого відношення до вирішення тієї чи іншої проблеми [6].

У свою чергу, це передбачає зміну функціональної спрямованості облікової інформації, перетворюючи її з інструменту, що фіксує події та явища, на інструмент активного впливу на економічну діяльність організації з метою «запобігання негативним результатам господарської діяльності організації та виявлення внутрішньогосподарських резервів забезпечення її фінансової стійкості» [7]. Таке бачення облікової інформації вимагає визначення положення цього фактора серед інших позитивних чинників забезпечення економічної безпеки організації та його впливу на захист організації від дії руйнівних факторів.

Відповідно до теорії аналізу господарської діяльності та процесного підходу в теорії управління, під аналітичною інформацією розуміють відомості про забезпеченість і використання ресурсів підприємства та ефективну організацію його процесів [8]. Аналітичні дані служать основою для економічного обґрунтування тактичних та стратегічних управлінських рішень.

Процес формування обліково-аналітичної інформації надано на рис. 4. Він передбачає, що оперативні дані про фінансово-господарську діяльність організації в процесі оперативного обліку перетворюються на первинну облікову інформацію. У свою чергу, первинна інформація в результаті її обробки в системі бухгалтер-

Держава та суб'єкти підприємництва: актуальні виклики та економічна безпека

ського обліку перетворюється на узагальнюючу облікову інформацію, що міститься у фінансових та статистичних звітах. Узагальнююча облікова інформація є базою для її аналізу та синтезу. Узагальнююча облікова та аналітична інформація в сукупності (при об'єднанні) утворюють обліково-аналітичну інформацію, призначену для користувача, що приймає управлінські рішення.

Рис. 4. Процес формування обліково-аналітичної інформації в системі інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства

Враховуючи вимоги, що висуваються до обліково-аналітичної інформації як до основного фактора забезпечення економічної безпеки, можна виділити основні властивості, якими вона повинна володіти: повнота, своєчасність, обачність, пріоритет змісту над формою, раціональність, достовірність, точність, значимість, ясність, доступність, нейтральність, цілеспрямованість, аналітич-

ність. При цьому необхідно відзначити, що вимоги до облікової інформації, головним чином, визначаються судженнями і перевагами її користувачів.

Під методом (від грец. μέθοδος — «спосіб») здійснення обліково-аналітичної діяльності в системі економічної безпеки розуміють систематизовану сукупність дій, які необхідно здійснити, щоб вирішити певне завдання або досягнути поставленої мети. Методи, що використовуються в обліково-аналітичному забезпеченні, досить різноманітні. Вони включають:

- способи здійснення оперативного обліку (первинне спостереження та документація);
- способи здійснення бухгалтерського обліку (оцінка та калькуляція, інвентаризація, узагальнення інформації в звітності);
- способи здійснення фінансового та управлінського аналізу (порівняльний, факторний, коефіцієнтний аналіз, аналіз беззбитковості);
- спеціальні способи отримання інформації необхідної для забезпечення економічної безпеки підприємства.

Реалізація методів здійснення обліково-аналітичної діяльності в системі економічної безпеки передбачає використання певних технологій. Під технологіями обліково-аналітичного забезпечення розуміють послідовність дій, які здійснюються аналітиками з фінансово-економічної безпеки для отримання та обробки необхідної інформації. Зазвичай, це технології бухгалтерського обліку, фінансового менеджменту, фінансового аналізу, економічної безпеки.

Засобами здійснення обліково-аналітичного забезпечення є технічні ресурси, які необхідні для виконання професійних завдань визначених змістом ОАЗ. У своїй діяльності аналітики, зазвичай, використовують різноманітні засоби: програмні (АРМ аналітика з організації фінансово-економічної безпеки), інформаційно-пошукові, спеціальні (система захисту інформації), які необхідні для отримання інформації та її аналізу щодо оцінки стану та рівня економічної безпеки об'єкта професійного інтересу.

Формами здійснення обліково-аналітичного забезпечення є його організаційно-правові форми, які дозволяють реалізовувати завдання ОАЗ у системі економічної безпеки підприємства. Керівником підприємства самостійно встановлюється, у якій формі буде здійснюватись обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки. Для цього створюються організаційні структури, визначаються права та обов'язки осіб, які безпосередньо здійснюють ОАЗ або сприяють його здійсненню, розробляються механізми отримання необхідної для здійснення цього забезпечення інформації.

Висновки

Проведені дослідження дають можливість стверджувати, що в основу обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки вітчизняних підприємств покладено інформацію, методи та принципи бухгалтерського обліку й аналізу господарської діяльності. Разом з тим, умови сьогодення викликають нові вимоги до інформації, якою повинні володіти аналітики з економічної безпеки, для своєчасного та об'єктивного прийняття рішень щодо упередження окремих видів загроз. Найбільш проблемними залишаються

Держава та суб'єкти підприємництва: актуальні виклики та економічна безпека

питання визначення та оцінки транзакційних витрат при здійсненні права передачі власності на окремі об'єкти, оцінки динаміки рівня економічної безпеки підприємств у залежності від фази його життєвого циклу, розробки індикаторів, що характеризують економічну надійність суб'єктів господарювання тощо.

Для вирішення цих питань потрібно вносити зміни до методології вітчизняного обліку, аналізу та менеджменту, що дасть можливість визначати (відображати в обліку) нові об'єкти діяльності (транзакційні витрати), використовувати синергетичні підходи до діагностики стану економічної безпеки, впроваджувати еталонні показники як індикатори економічної надійності.

Література

1. *Гончаренко Л.П.* Управление безопасностью: учебное пособие / Л.П. Гончаренко. – М.: КНОРУС, 2010. – 272 с.
2. *Кириченко О.А.* Економічна безпека суб'єктів господарювання в умовах глобальної фінансової кризи: [монографія] / О.А. Кириченко, М.П. Денисенко, В.С. Сідак та ін. – К.: ІМБ Університету «КРОК», 2010. – 412 с.
3. *Козаченко Г.В.* Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003.
4. *Белова Н.* Настоящий бухгалтер / Н. Белова, А. Бобро, Д. Винокуров. – Х.: Фактор, 2007.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку І «Загальні вимоги до фінансової звітності». Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. №87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu1/>.
6. *Хорнгрен Ч.* Управленческий учет / Ч. Хорнгрен, Дж. Фостер; пер. с англ. – 10-е изд. – СПб.: Питер, 2007.
7. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» №996-ХІV від 16.07.1999 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>.
8. *Костирко Р.О.* Фінансовий аналіз: навчальний посібник / Р.О. Костирко. – Х.: Фактор, 2007. – 784 с.